

РЕЦЕНЗИЯ НА ДИСЕРТАЦИЯ

Неврофилософия на научаването на втори език: съзнателни и несъзнателни аспекти

Докторант: Венера Русо

Текстът е в размер от 189 страници, структурирани във въведение, три глави, заключение, използвана литература, и специална секция за благодарности. Секцията с използвана литература е в размер на 40 страници и включва впечатляващ брой заглавия.

В увода, дисертантката дава основания за интереса си по отношение на темата за усвояване на втори език. Тезата на дисертацията обаче не е експлицирана достатъчно ясно; може би най-ясната формулировка е на с. 10, където Венера Русо заявява, че целта е да се „постави основата за теория за научаването на втори език, която също така взема предвид онтологически аспекти“ (с. 10). Някои методологически съображения, споделени от дисертантката, като например ролята на философията като теоретично поле, подходящо за интегрирането на интердисциплинни резултати (пак там), дават допълнителна представа за подхода и целите на дисертацията.

Първата глава има по-общ и подготвителен характер. Въвеждат се допълнителни основания за приемането на интердисциплинен подход и се доизяснява защо философията е съвместима с такъв подход. Става ясно също така, че под интердисциплинност се имат предвид най-вече философски релевантните приноси на невронауката, наречени от Патриша Чърчланд „неврософия“. До края на главата се прави кратък преглед на връзката между предмета на изследване и съдържание от областите на философия на съзнанието и епистемологията.

Главата завършва с реконструкция на хипотезата Сапир-Уърф с акцент върху придобиването на езика в социокултурна среда. Този мотив се оказва доминиращ в хода на дисертацията и води до издигането на една от основните тези в нея: езикът е разпределено, социокултурно явление, а не само изолирани неврологични процеси.

На с. 24, в секцията, посветена на проблема тяло-съзнание, дисертантката прави важно твърдение, вдъхновено от текст на Бенет и Хакър: „приписването на психологически състояния или когнитивни функции на мозъка е подвеждащ навик“. Тази позиция обаче със сигурност е несъвместима с голям брой пасажки по-нататък в текста, в които се наблюдават именно такива приписвания. Такъв пасаж, например, може да се види на с. 50, където зоната на Вернике се описва като отговорна за „екстраполацията на значение“.

Този проблем, както и други важни твърдения, с които дисертантката се съгласява, твърде често просто се пропускат, или им се отделя твърде малко внимание. Това лишава дисертационния труд от важни дискусии, които са от ключово значение за един философски текст, макар и интердисциплинен.

Глава втора започва от предпоставката, че доколкото езикът е възможен благодарение на мозъчни функции, това да се разбере какво е езикът, как се придобива и как се практикува, изисква въвеждането на невронаучни резултати. В тази глава се описва голямо разнообразие от невронаучни модели и теории, релевантни за проблемите на модуларността и локализацията на мозъчните функции. Прави се общо въведение на мозъчните структури и функции, за които се смята, че отговарят за езиковите умения, въвеждат се още модели от невронауката, които изразяват функционирането на нервната система в случаите на усвояване на два или повече езика. Реконструират се още невронаучни модели и изследвания, релевантни за хипотезата за критичния период и нейната алтернатива в лицето на невропластичността във връзка с проблема за това как езиковите умения зависят от средата на говорителя. Реконструират се някои твърдения от подхода на вълпътеното познание, за да се подчертае ситуираният характер на езиковите умения.

В тази глава се забелязват два основни проблема: 1) не е достатъчно фокусирана върху предполагаемата тема на дисертацията, а именно придобиването на втори език. Вместо това се представят голям брой невронаучни открития, свързани с по-общата тема за езика. Усвояването на втори език започва да се разглежда едва в третата секция от главата; 2) реконструкцията на невронаучни открития често е схематична, което прави последните да изглеждат необосновани и въведени в текста на случаен принцип. Тези проблеми могат да се решат чрез намаляване на броя на реконструкциите до единствено такива, които са стриктно значими за тезата на текста и чрез добавяне на по-подробна информация за това как са проведени експериментите, вследствие на които е формулиран даден модел.

Налице е също и проблемът с подминаването на важни дискуссионни въпроси. Например, на с. 52, където става дума за неврологични корелати на възприятието за реч, Венера Русо казва: „Основният проблем на тази тема, както и на невронауките като цяло е, че резултатите до голяма степен зависят от концептуалната рамка, върху която са изградени“. Смятам, че това твърдение е от огромно методологическо значение за дисертацията, но въпреки това то е подминато без дискусия и без опит да се представи

някакво решение. Вместо това, дисертантката просто продължава с реконструкцията на модели от областта на невронауката.

От друга страна е важно да се отбележи, че разнообразието от модели и понятия, въведени от невронауката, показва, че Венера Русо е свършила наистина сериозна работа по отношение на прочитането и разбирането на значителни количества научна литература. В някои случаи четенето на самите открития ми беше толкова интересно, че престанах да се интересувам от това доколко те са свързани с проблема за придобиването на втори език.

Важен и релевантен за темата на дисертацията извод от втора глава е отхвърлянето на предположението, че придобиването на първи език и придобиването на втори език са различни когнитивни процеси. Струва ми се, че при наличието на допълнително изясняване и обосноваване на този извод основната различима задача на дисертацията би била постигната. Ето защо не съм съвсем сигурен защо дисертацията продължава след този резултат, вместо да го развие.

Трета глава се занимава с това да представи придобиването на език (а не непременно придобиването на втори език) в рамките на възпътеното познание. В тази глава обаче също са представени редица невронаучни открития, свързани с други аспекти на разпределения социално-културен характер на езика. Философските проблеми, които отговарят на тези аспекти, са представени от дисертантката като темата за отношението между другия и Аз-а (разбран като говорител, усвояващ език). Централно занимание в тази връзка е реконструкцията на теориите за огледалните неврони, които дават разнообразни обяснения и предвиждания, свързани с придобиването на език. Бях изненадан от липсата на критична дискусия върху огледалните неврони, още повече след като самата дисертантка отчита такава критика в лицето на Грегъри Хикок. Това е още една пропусната възможност за дискусия и аргументация, което в този случай вреди на заявления в дисертацията интердисциплинен подход. Философията може да помогне за изясняването на невронаучни открития и за уточняване на границите на тяхната приложимост. Това е не по-малко интердисциплинен подход от цитирането на невронаучни данни под философска рубрика.

Освен това, в трета глава се прави опит за неврофилософски прочит на проблема за съзнанието в тесен смисъл (включително позовавания на трудове на Антонио Дамазио). Също така, реконструирани са методики за езиково обучение на базата на невронаучни

открития в областта на ученето на език. Последната секция е посветена на ролята на емоциите за придобиването на език.

В първата секция на трета глава, озаглавена „Неврофилософски подход към проблема за съзнанието“, Венера Русо използва позовавания от социологически текстове на Роуз и Роуз и Мерлин Доналд. Тези автори издигат твърденията, че невронаучният фокус върху отделните мозъци е детерминиран от „прекаленото подчертаване“ на ролята на индивида в Западните общества, както и от „политическата идеология на неолиберализма и културния индивидуализъм“ (с. 107). Дисертантката приема тези твърдения без критична дискусия и стига до извода, че е „необходимо да разглеждаме ученето на втори език като прогресивен опит да се включим в колективното съзнание“ (с. 108). Изводът е оставен без допълнителни разяснения, така че бих искал да попитам: как дисертантката би дефинирала предиката „е колективно съзнание“? И като допълнителен въпрос – дали за огледалните неврони се предполага, че са неврологичният корелат на колективното съзнание?

В заключението дисертантката разработва накратко основните тези на текста, които са се появили междуременно в предните глави под реконструкцията на невронаучни открития. Би било по-добре въпросните тези обаче да бъдат заявени в увода като цели, а не в заключението като резултати.

Струва ми се, дисертацията (и най-вече втора глава) предлага достатъчно текстови свидетелства за една икономична формулировка на отговора на главния въпрос, а именно: придобиването на втори език зависи по-скоро от невропластичността на мозъка, отколкото от критичен период за усвояване на език, както се предполага от КПХ.

Други позиции, възприети от дисертантката в рамките на даден дебат, като например модалния и разпределен характер на съхраняването и обработката на езикова информация, ролята на социално-културния контекст за придобиването на език, твърдението, че опитът формира неврологичните механизми на придобиването на език и т.н., са приложими към проблема за придобиването на език изобщо, а не стриктно до придобиването на втори език. Смятам, че това е слабост в дисертацията, доколкото показва че нейните цели не са определени ясно и че съдържанието ѝ не е фокусирано върху темата, а по-скоро включва разнообразие от теми, които са повече или по-малко свързани с придобиването на втори език.

Друг систематичен проблем, за който по-горе вече бяха дадени примери, е липсата на пълноценна *философска* дискусия. Харесването и харесването на някои твърдения, като например КПХ, се случва прекалено бързо и изглежда предубедено. От друга страна, впечатляващото количество проучена литература няма как да бъде дискутирано във формата на дисертация.

Този проблем води и до затруднения при заявения интердисциплинен подход. Без съмнение, философията е подходящо поле за събирането на резултати, постигнати в други дисциплини. Това събиране обаче е ценно именно защото не е механично; то е *философско*: то включва дискусия и аргументация. Диспропорцията във фокуса върху реконструкцията на невронаучни открития не оставя достатъчно пространство за това философията да изпълни ролята си в осигуряването на сепление между невронаучни открития, психологически описания, поведенчески описания, социология, лингвистика и прочити на класически философски проблеми, свързани със знанието, съзнанието, езика и т.н.

Изразяването на връзките между секциите на главите в текста също би спомогнало за подобряване на структурата и яснотата на дисертацията. Тези връзки са проблематични поради липсата на достатъчно ясна теза и произлизащото от това „наводняване“ на текста със свързани теми и реконструкции. В някои случаи, като например секцията за методиките на обучение, основанията за тяхното включване в изследването са дадени експлицитно (макар че точно в този случай те ми се сториха неубедителни). В редица други случаи обаче не бях наясно защо дадена тема е включена. Емоциите, например, са релевантни за придобиването на език (и на втори език), но същото може да се каже за свободната воля. Не намирам за продуктивно включването на всеки аспект, който е по някакъв начин релевантен за темата на изследването.

Липсата на философско сепление между приносите от различни дисциплини, описани в текста, създава и концептуални обърквания, които остават неразрешени. Например, на с. 96, дисертантката твърди, че „По-добрата ментална гъвкавост е резултат от интензивен и продължителен опит, придобит от двуезичните говорители, като по този начин маркира когнитивно функциониране чрез механизми на невропластичността“. Това изречение включва психологически израз („ментална гъвкавост“) и невронаучен израз („механизми на невропластичността“). Бих искал да попитам: дали „менталната гъвкавост“ е от същия логически тип като „механизми на невропластичността“? Синонимен ли е първият израз с втория? Моля дисертантката да разясни логическото отношение между тези два изрази.

Вече споменатите социологически твърдения, тематизиращи ефектите на неолиберализма върху невронауката, също пораждат загадки без отговор в текста. Не е ли говоренето на за неолиберализъм резултат, реализиран благодарение на същите мозъци, които учените разглеждат „индивидуално“? Кое в такъв случай е експлананс и кое – експланандум? Социологията ли обяснява невронауката, или невронауката обяснява социологията? Отново посочвам, че липсата на дискусия върху типични философски проблеми, като току-що отбелязания, представлява сериозен недостатък на дисертацията.

Въпреки критиките и въпросите, уверено твърдя, че Венера Русо е направила повече от достатъчно с оглед на това да удовлетвори критериите, които обикновено се прилагат при оценяване на дисертации в звеното, в което работя. Нямам никакви съмнения, че в процеса на писане на текста, дисертантката е постигнала изключителна ерудираност. Компетентната употреба на английски, автентичният подход, и изследователското любопитство също са сред положителните впечатления от текста. Не на последно място, силно одобрявам стремежа към интердисциплинност като обща методология. Някои традиционни философски проблеми и техните предполагаеми решения се нуждаят от обновяване поради наличието на актуални емпирични данни и проблемът за придобиването на език със сигурност е един от тях.

Ето защо, гласувам „за“ присъждане на образователната и научна степен „доктор по философия“ на Венера Русо.

16.01.2023

доц. д-р Димитър Елчинов